

Szakképzés az Európai Unióban

Zsugyel János

Általános fogalmi meghatározás

A szakképzés fogalma alatt hagyományosan a gyakorlati szakmai képzést értjük, ami általában különféle, felsőfokú képesítést nem igénylő szakmák gyakorlására készíti fel az alap- és középfokú képzésben részesült tanulókat. Ebben az értelmezésben a szakképzés élesen elkülönül az egyetemi, főiskolai képzéstől, mely a magasabb társadalmi tekintéllyel rendelkező hivatások folytatására jogosítja fel a felsőfokú képesítést szerző hallgatókat. Az utóbbi időszakban a szakképzés fogalma némiképp átalakult és különösen az európai integráció folyamatában bizonyos átértelmezésen ment keresztül. Ez egyrészt a szakmák egy részének magasabb tudásigényével, a gyakorlatorientált szakmák és az egyetemi képzettséget feltételező hivatások közötti társadalmi korlátok lazulásával, másrészt a szakképzés szélesebb keretekben történő európai értelmezésével függ össze. A szakképzés jelenlegi helyzetének megértéséhez és az európai integrációban betöltött szerepének értelmezéséhez ezért feltétlenül szükséges a szakképzéssel kapcsolatos állásfoglalások történetének rövid áttekintése

A szakképzés szerepe az európai integráció folyamatában

Az európai integráció folyamatában fokozatosan növekvő szerepet kapott a szakképzés (vocational education and training). Az európai integrációt megalapozó Római Szerződés nem irányzott elő közös oktatási, vagy szakképzési politikát, ezért a szakképzés európai összefüggései kezdetben más kérdésekkel összefüggésben merültek fel. A Római Szerződés az európai integráció alapértékének tekintette a „négy szabadság” megvalósítását, vagyis az áruk, szolgáltatások, tőke és a munkaerő szabad áramlása elvének kimondását. Bár a Római Szerződésben rögzített alapelvek megvalósítása jó pár évet igényelt, már a kezdeti időkben is messze ható következményei jelentkeztek. A munkaerő szabad áramlása ugyanis feltételezte a hivatások gyakorlására vonatkozó szabályok bizonyos egységesítését, illetve közelítését a tagállamok között, így az első, szakképzést érintő szabályozások már a 60-as évek közepétől megjelentek az európai integrációs együttműködésben. A Tanács 1968-ban kiadott 1612/68 sz. rendelete, mely a munkaerő szabad áramlásával foglalkozott, már érintette a szakképzés

keretében megszerzett képzettségek kölcsönös elfogadásának kötelezettségét a tagállamok számára, s a szakképzés feladatává tették a munkaerő-piaci egyensúly megteremtését.

A szakképzés kérdése európai integrációs szintre emelésének intézményi feltételét 1975-ben teremtették meg, amikor létrehozták a CEDEFOP (European Centre for the Development of the Vocational Training) intézményét, mely a szakképzés fejlesztésének európai központja szerepét tölti be. Az intézmény feladata a polgárok, a társadalom és a munkaerőpiac igényeinek összehangolása a szakmai képzés és felkészítés területén. Mivel a versenyképesség és foglalkoztatás, a szociális integráció meghatározó eleme a szakképzés és szakmai felkészítés, az intézmény széles körű jogosultsággal rendelkezik a tagállamok erre vonatkozó politikáinak megvalósítása területén. Az intézmény nemcsak az európai integrációs előírások gyakorlatba ültetésében működik együtt az Európai Bizottság és a kormányok megfelelő részlegeivel, hanem a széles körű társadalmi összefogás bázisaként is tevékenykedik, amennyiben fórumot biztosít a különféle társadalmi partnerek számára az együttműködésben, a munkáltatói és munkavállalói, szakmai és egyéb érdekvédelmi szervezetek tevékenységének információs megalapozására és összehangolására. A CEDEFOP az Európai Unió egyik legrégebbi közös ügynökségeként 1995 óta a görögországi Tesszaloniki városában működik.

Az együttműködés intézményesítése jó feltételeket teremtett arra, hogy a hetvenes évek első és második olajválságának eredményeképpen létrejövő tömeges munkanélküliség leküzdésében szerepet kaphatott az európai összefogás. Az 1980-as évek közepének Európai Bírósági jogértelmezése egyben kitágította a szakképzés korábbi szűkebb fogalmát is. Egy jogvita kapcsán kimondták, hogy minden olyan képzés vonatkozásában a szakképzésre vonatkozó európai előírásokat kell alkalmazni, mely szakmára, hivatásra, vagy tudományos munkára készít fel. Így a szakképzés fogalma átfogóbb tartalmat kapott, mint ami a korábbi gyakorlatban és szóhasználatban megjelent, s magam is ehhez a tágabb értelmezéshez alkalmazkodom e tanulmány következtetései levonása során.

A munkaerő-piaci alkalmazkodást kiszolgáló szakképzés előtérbe kerülése a szakképzési politikát – melynek megvalósítása kizárólagos nemzeti keretek közt maradt – egyre közelebb hozta a foglalkoztatáspolitikához, mely egyre erőteljesebb európai integrációs támogatást kapott. Ez egyben azzal is járt, hogy a szakképzés iskolarendszerű formái mellett megnövekedett a jelentősége a felnőttképzési és továbbképzési formáknak a szakképzésben.

Az 1992-ben aláírt maastrichti szerződés 126. és 127. cikkelye foglalkozik a szakképzéssel. A nemzeti hatáskörben maradó szakképzési politika mellett lehetőséget nyújt a Közösség

számára a nemzetállami tevékenységek kiegészítésére és ösztönzésére, szakképzésre vonatkozó intézkedések meghozatalára. Ennek keretében az 1998 óta évente kiadott foglalkoztatáspolitikai irányelvek keretében rendszeresen foglalkoznak a szakképzési politika kérdéseivel. A LEONARDO közösségi program a kilencvenes évektől összefogja és folytatja a korábbi évek elkülönült szakképzési programjait, és a szakmunkás tanulóktól az egyetemi hallgatókig biztosítja a nemzetközi mobilitás és a külföldi szakmai gyakorlatok pénzügyi és intézményi hátterét.

A szakképzési politika az új évezredben új kereteket kapott. A 2000-ben Lisszaboni programként elfogadott dokumentum 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő gazdasági térségévé kívánta tenni az Európai Uniót. Ennek szerves része a foglalkoztatás dinamikus bővítése és minőségének fejlesztése, melynek egyik meghatározó szelete az oktatási és szakképzési rendszer jelentős fejlesztése. Ezen célok teljesítésének folyamatos figyelemmel kísérése rendszeres felülvizsgálatot igényel, melyet a tagállamok két évente kiadott Oktatás és Képzés 2010 jelentés formájában végeznek el. A 2008. évben kiadott legutóbbi dokumentum következtetései az alábbiak.

Oktatás és Képzés 2010: a 2008. évi felülvizsgálat főbb eredményei

Az Európai Unió Tanácsa elé 2008. I. félévében elfogadásra kerülő dokumentum a rendkívül kifejező, „Tudás, kreativitás és innováció élethosszig tartó tanulással” alcímet viseli. A szakképzést ez a dokumentum a polgárok és munkavállalók egész életpályáját meghatározó feladatának tekinti, amennyiben az úgynevezett lisszaboni célok megvalósítására az Európai Unió eredményes erőfeszítéseket kíván tenni. A szakképzés ilyen értelmű kezelésének sikertelensége nemcsak a kitűzött célok elérését gátolja majd, hanem az egyik legfőbb európai értéknek tekintett társadalmi-gazdasági kohézió elmaradásához, s az európai társadalom kettészakadásához vezetne. Az összefoglaló értékelés alapján az alacsony képzettségi színvonalból eredő gondok különösen három társadalmi csoport esetében veszélyeztetik a Lisszaboni programban foglaltak megvalósulását:

- migránsok;
- idősebb generáció, ahol az élethosszig való tanulás szükségessége nem tudatosodott;
- iskolai képzést be nem fejezők.

A összefoglaló megállapítást követően az értékelés az elmúlt időszak pozitív és negatív tényezőit veszi számba.

Sikertényezőnek tekinti azokat a jelentős erőfeszítéseket, melyek az élethosszig történő tanulásra vonatkozó stratégiák kidolgozását eredményezték. Az általános és szakképzés közötti kapcsolat megteremtése a képzési rendszereken belül azért jelentős eredmény, mert a korábbi évtizedekben e képzési formák között jelentős szakmai és társadalmi elválás volt. Ennek felszámolása keretében jelentős siker a rugalmas tanulási utak és az átjárhatóság megteremtése a képzési formák között. A nem formális és informális tanulás lehetőségeinek tágítása az eredményorientáltság jelentős térnyerését eredményezte és megnyitotta az utat azok számára is, akik a hagyományos képzési formáktól függetlenül képesek a tudásszint fejlesztésére.

Meghatározó sikertényező a jövő nemzedékének felkészítése a kihívásokra. Ennek keretében jelentős hangsúlyt kapott az iskoláskor előtti képzés, valamint az iskolakötelezettségre vonatkozó előírások kiterjesztése. A szakképzés tágabb értelmű felfogásában meghatározó szerepet játszik az egyetemi képzés erősítése. A Bologna-folyamatként köztudatba került átalakulás az egyetemi-főiskolai képzés terén még csak kezdeti fázisban tart, de a keretek kialakítása összhangban van a nemzetközi tendenciákkal és a polgárok igényeivel, s tartalommal történő megtöltése esetén feltehetőleg találkozik a munkaerő-piaci elvárásokkal is.

A hallgatók és végzetek mobilitási készségének megalapozására és feltételrendszerének biztosítására eddig is és a jövőben is megfelelő erőforrásokat kell biztosítani. Ugyanakkor az egyetemi-főiskolai képzés tömegesedése nem járhat minőségi engedményekkel a képzés és a végzettség szintje tekintetében, ezért a minőségbiztosítási módszerek és rendszerek bevezetése és működtetése elengedhetetlen ezen a területen. A képzésben történő részvétel és a munkaerő-piaci igényeknek történő megfelelés elengedhetetlen feltétele a nyelvi képzés eredményességének biztosítása.

A sikertényezők felsorolása mellett természetesen megfelelő teret kap azoknak a területeknek az ismertetése, melyeknél az eredmények minősítése elégtelen. Bár az élethosszig történő tanulásra vonatkozó stratégiai elképzelések megszülettek, ezek gyakorlati megvalósításában az eredmények szerények. Az eredmények jelentkező elmaradásának oka, hogy a GDP-arányos költségvetési finanszírozás stagnál az utóbbi időszakban. A szakképzésben, az élethosszig történő tanulás folyamatában való eredményes részvétel feltétele bizonyos alapvető képességek és kompetenciák megléte. Az általános iskolai képzést megszakítók,

illetve azt be nem fejezők magas száma elgondolkodtató, s az olvasási képességek felmérésére vonatkozó évek óta egyre elkésőbb eredmények mögött meghúzódó tendenciák sem adnak okot különösebb lelkesedésre. Különösen elkésőbb, ha ezek a problémák bizonyos társadalmi csoportok esetében halmozódnak, s így zárt társadalmi csoportok alakulnak ki, illetve termelődnek újra, melyek a tudásalapú társadalom vívmányaiból nem tudnak részesülni, s tagjaik a társadalmi kirekesztettség állapotába kerülnek, vagy maradnak. Különösen érvényes ez különböző migráns és etnikai csoportok esetében, melyeknél ezt a folyamatot egyéb nyelvi, kulturális tényezők is erősítik.

A szakképzés sikerét természetesen nemcsak a képzésben résztvevők, hanem a képzést végrehajtók oldaláról is erősíteni kell. Kiemelt feladat a folyamat egésze szempontjából a tanárok képzése, illetve továbbképzése. Meg kell teremteni, illetve helyre kell állítani a tanári, oktatói életpálya attraktivitását.

Az oktatási, kutatási csúcsteljesítmények társadalmi elismertségének javítása ezeknek a minél közvetlenebb megjelenítése a gazdasági csúcsteljesítményekben. Ennek érdekében szükséges az egyetemi-főiskolai és a vállalkozó szféra együttműködésének javítása. Ebben a tekintetben ellentmondásos gyakorlat alakult ki az egyes európai országokban. A kutatási területen a feltételek javultak a magánberuházások adókedvezményrel történő segítségével az egyetemi-főiskolai kutatóhelyeken. Szponzorálási és egyéb partnerségi feltételek átalakításával mozgásteret nyert a költségvetési szféra, s nőtt a privát szektor elkötelezettsége a közfeladatok ellátásában. Más tekintetben a különféle tandíjak és beiratkozási díjak bevezetésével az esélyegyenlőségre és mobilitásra vonatkozó lehetőségek csorbultak az utóbbi időszakban.

Az Európai Technológiai és Innovációs Intézet megalakítására vonatkozó elképzelésekben jelentős szerepet kap a tudástranszfer ösztönzése, a vállalkozási és a költségvetési szféra együttműködésének kiteljesítése. Az a tény, hogy ez az európai ügynökség nagy valószínűséggel Magyarországon kerül megalapításra, jelezheti kulcsszerepünket e folyamatban, s az európai standardokhoz történő alkalmazkodás kényszerének ösztönző lehetőségét.

Külön megoldandó feladatot jelent a szakképzési rendszer és az erre vonatkozó társadalmi igény összehangolása. A gyorsan változó igények miatt szinte megoldhatatlan feladat a szakismeretek és képességek iránti igény prognosztizálása. Az egyének oldaláról ez az igény a pályaválasztási orientáció és tanácsadás intézményrendszerének kiépítésével kezelhető, de a hivatásszerű képzés integrálása az általános képzési rendszerbe szintén szükséges, csakúgy,

mint a felnőttképzés, a továbbképzés és átképzés iránti igény felébresztése és ébren tartása a munkaerő-piaci aktivitás – időben is egyre inkább kitolódó – teljes időtartamára

Az Európai Bizottság jelentése a pozitív és negatív folyamatok számba vételét követően a jövőbeli feladatokat sorolja fel. Tekintettel arra, hogy a szakképzési politikára vonatkozó intézkedések a nemzeti jogalkotás keretében maradnak, az európai integrációs együttműködés a tapasztalatok átadására és népszerűsítésére koncentrálódik. Szükséges a szakképzési politikára vonatkozó tudásbázis kiépítése, az eredményes nemzetállami gyakorlatok népszerűsítése és elterjesztése a tagállamok összességében. Azokat a programokat és megoldásokat kell előtérbe helyezni, melyeknél a hatékonyság és igazságosság alapelvei érvényesülnek, mert ezek valósítják meg maradandóan a kitűzött célokat. A szakképzésbe történő beruházás a gazdasági-társadalmi tőkébe történő tartós befektetés, ezért alapvető cél a társadalom tudásszintjének emelése, de ennek a célnak együtt kell járni a hagyományos szakmai képzések társadalmi tekintélyének és elfogadottságának megteremtésével. Ez vonatkozik a műszaki és természettudományos képzés és szakképzés minden lépcsőfokának népszerűsítésére is, hiszen Európa vezető szerepét a világgazdaságában az itt rejlő hagyományos előnyeink megőrzésével tudja fenntartani. Az európai értékek hangoztatása azonban nem ellentétes a migránsok társadalmi integrációjának segítségével. A migránsok hagyományosan nagyobb erőfeszítésekre képesek, amennyiben társadalmi felemelkedésük előtt álló akadályokat és hátrányokat felszámolják. Ezért a szakképzés területén is a migránsok potenciáljának minél teljesebb kiaknázása a feladat.

A jelentés összefoglalóan pozitívan értékeli a 2008-ig megtett utat, s a 2010-ben következő záró értékelésig a folyamatok kiteljesítését, valamint a kvantitatív módon megragadható célok folyamatos figyelemmel kísérését javasolja a benchmarking tevékenység keretében.

A szakképzési politika kvantitatív jellemzőinek értékelése az Európai Unió tagállamai által elért eredmények vonatkozásában

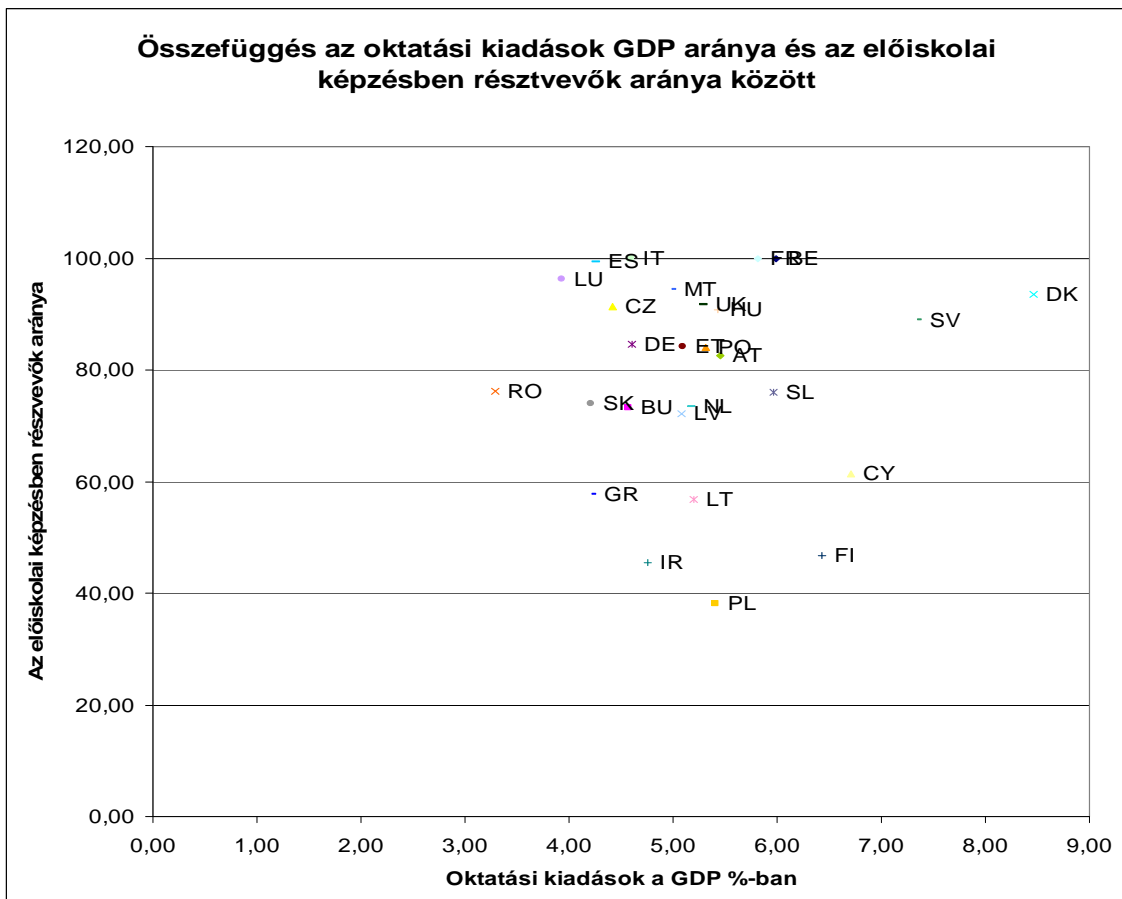
Az elemzésben felhasznált adatok az „Oktatás és Képzés 2010” dokumentumban publikált adatok köréből kerültek ki. Tekintettel arra, hogy a tanulmány a szakképzési politika eredményeinek teljes körű bemutatására törekszik részletes adatháttérrel vonultat fel. Jelen tanulmány célja ugyanakkor a szakképzési politika helyzetének bemutatása az Európai Unió politikáinak összessége keretében, ezért csak az EU versenyképességének megteremtéséhez közvetlenül kapcsolódó mutatók körében végeztem vizsgálatokat. A publikált mutatók közül így az alábbi változók közötti összefüggések feltárására vállalkoztam:

- oktatási kiadások aránya a GDP %-ban
- felsőfokú végzettségűek aránya a munkaképes korúak közül
- középfokú végzettségűek aránya a munkaképes korú lakosságból
- előiskolai képzésben résztvevők aránya
- felnőttképzésben résztvevők aránya
- iskolai képzést megszakítók aránya

Az elemzés első fázisában azt vizsgáltam meg, hogy az oktatási kiadások aránya és a szakképzésre vonatkozó, a képzési rendszer eredményességét tükröző mutatók között van-e kapcsolat, illetve ennek szorossága milyen erős? Megállapítható volt, hogy a várakozással ellentétben a kapcsolat szorossága nem túl erős, bár az irányba az előzetes feltételezésekkel megegyezik, hiszen a szakképzés eredményességét tükröző mutatókkal pozitív kapcsolatot, míg az eredménytelenséget tükröző változó (a képzést megszakítók aránya) negatív kapcsolatot mutat a korrelációs együttható alapján. A kapcsolat szorossága azonban csak egy mutató esetében tekinthető elfogadható mértékűnek. Ez a mutató a felnőttképzésben résztvevők aránya, ahol a korrelációs együttható mértéke 0,71. A felsőfokú végzettségűek arányát tekintve a korrelációs együttható értéke már csak 0,51, s a középfokú végzettségűek esetében, valamint az előiskolai képzésben résztvevők arányánál ez 0,18, illetve 0,01, ami lényegében a kapcsolat hiányára utal. Felmerülhet természetesen az ellenvetés, hogy az adott év oktatási kiadásainak GDP-n belüli aránya egy adott év költségvetési helyzetének alávett, míg a szakképzés eredményességét tükröző mutatók sokszor több évtizedes erőfeszítéseket tükröznek. Helyesebb lehetne ezért olyan mutatót találni, amely jobban kifejezi egy ország pénzügyi teljesítőképességét. Ez a felvetés csak részben elfogadható, hiszen az oktatási kiadások az egészségügy és a közigazgatás mellett a legáltalánosabb állami közfeladatot jelentik, ezért az oktatási kiadások a kétségtelenül meglévő éves ingadozások ellenére is meglehetősen stabilitást mutatnak. Ennek ellenére megvizsgáltam a gazdasági fejlettséget talán legátfogóbban mutató egy főre eső GDP vásárlóerő-paritásos értéke és az előbb felsorolt mutatók közötti korreláció mértékét is. A legnagyobb meglepetésre a kapcsolat szorossága nem javult, hanem még romlott is. A legmagasabb értéket a felnőttképzésben résztvevők arányával (0,41) és a felsőfokú végzettségűek arányával (0,39) mutatott. Az előiskolai képzésben résztvevők arányával szemben a korrelációs együttható mértéke szorosabb összefüggést mutatott (0,27) két mutató vonatkozásában a korrelációs együttható negatív értéke ad lehetőséget az eredmények érdekes interpretálására. A középfokú végzettségűek

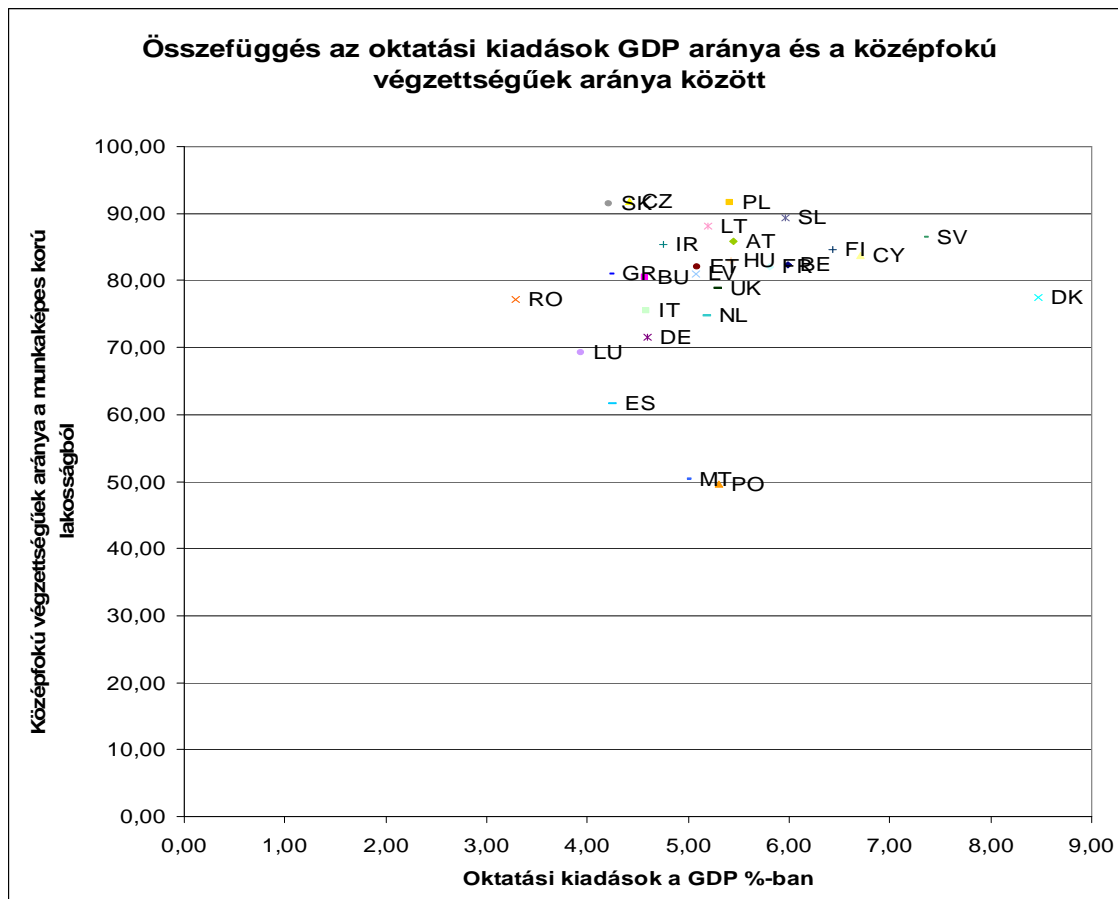
aránya (-0,15) gyenge negatív kapcsolatot mutat a tagállam gazdasági fejlettségével, valamint az iskolai képzést megszakítók aránya (-0,07) értékkel szintén (nagyon laza) fordított kapcsolatban van az ország gazdasági teljesítőképességével. Természetesen ezeknek a kapcsolatoknak a számszerűsítése, illetve a kapcsolat hiányának megállapítása még nem jelenti a szakképzési rendszer eredményességének magyarázatát. Arra kell azonban következtetni az elvégzett vizsgálat alapján, hogy a szakképzési rendszer eredményessége nem a közvetlen költségvetési szerepvállalás, vagy egy adott ország gazdasági teljesítőképességének közvetlen eredménye, hanem számtalan más – kulturális, tradicionális – tényező együttes hatásaként érvényesül. Amennyiben ez a feltételezés megállja a helyét, a szakképzés eredményességével kapcsolatos lehetőségek és társadalmi elvárások is kedvezőbb megvilágításba kerülhetnek, különösen a szerényebb gazdasági erőt felvonultató, de hagyományosan eredményes oktatási rendszerekkel rendelkező kelet-közép-európai EU tagállamok vonatkozásában. Ezt a megállapítást tartalmazza az a kiegészítő számítás, mellyel az egy főre eső GDP és az oktatási kiadások GDP aránya közötti kapcsolat szorosságát vizsgáltam meg. A korrelációs együttható értéke 0,13 volt, ami arra utal, hogy a költségvetési kiadásokra szánt összegek nem az ország gazdasági fejlettségének, hanem pl. a közszféra, az önkormányzati rendszer és a privát és civil szféra közötti összefogás erősségének függvénye, mellyel a társadalmi tőkébe történő beruházás fontosságát kezelik. Természetesen e kapcsolat meglétének és az állítás érvényességének ellenőrzése és számszerűsítése további részletes vizsgálatokat és számításokat igényel.

Jelen tanulmány alapjául szolgáló számítások azonban további érdekes következtetéseket engednek meg az egyes tagállamok helyzetének vonatkozásában. Ezeket a következtetéseket néhány diagram segítségével vizualizálom, melynek alapján az egyes országok és országok eltérő viselkedése követhető nyomon a szakképzési politikában elért eredmények kapcsán.



1. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP aránya és az előiskolai képzésben résztvevők aránya között
Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

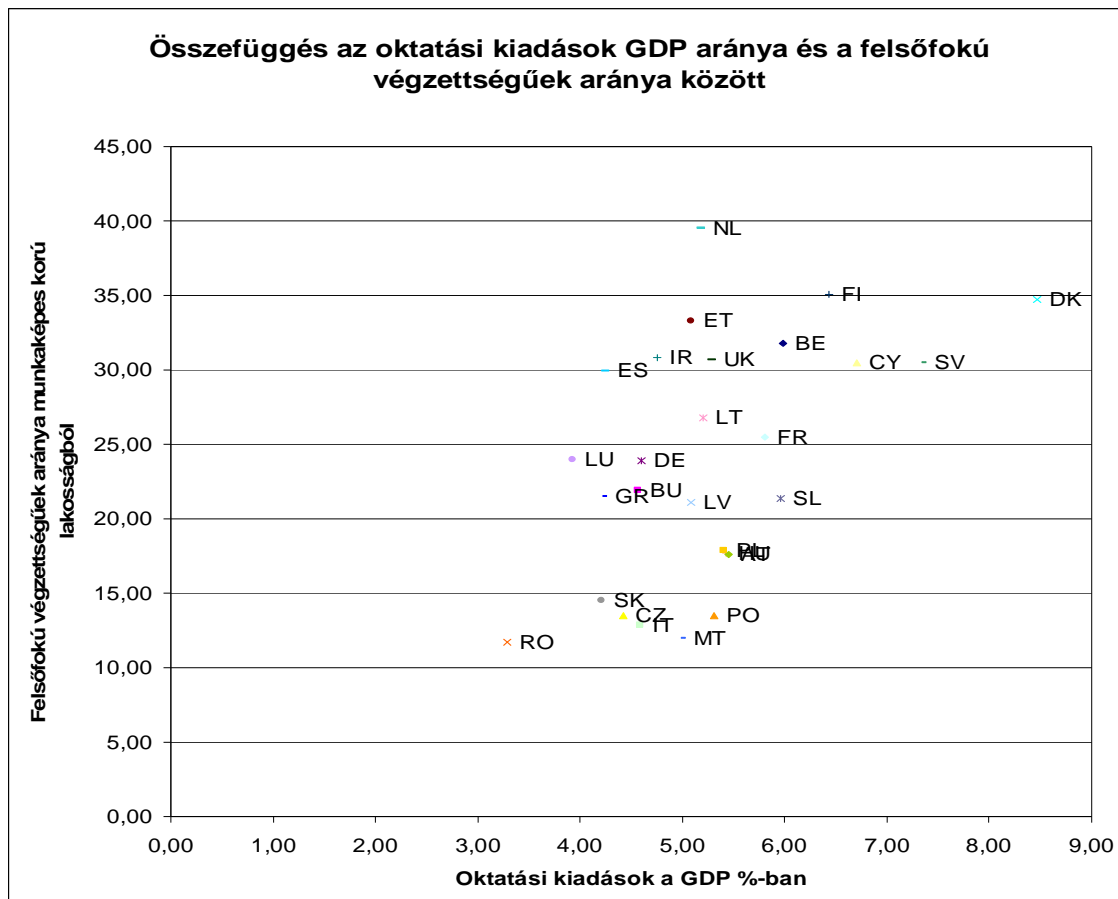
Az 1. ábra alapján megállapítható, hogy a két mutató közötti alacsony korrelációs kapcsolat mellett az egyes tagállamok viselkedésére vonatkozóan sem mutatkozik különösebb szabályszerűség. Bár a két legmagasabb költségvetési részaránnyal rendelkező skandináv országban (Dánia és Svédország) magas az előiskolai képzésben részvételi arány, számos más, szerényebb anyagi lehetőséggel rendelkező ország is hasonló, vagy magasabb értéket ér el. Tekintettel azonban arra, hogy a jövőbeli versenyképesség és a társadalmi kohézió érdekében ennek a képzési formának az általános kiterjesztése, így az ehhez szükséges társadalmi elfogadottság megteremtése kívánatos, melyhez szükség lehet az egyes országok eltérő gyakorlata mögött meghúzódó tényezők megismerésére.



2. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP aránya és a középfokú végzettségűek aránya közt

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

A 2. számú ábra mutatja a középfokú végzettségűek aránya és az oktatási kiadások GDP részaránya közötti összefüggést. Az egyes tagállamokat jellemző értékek meglehetősen közel, szinte zárt csoportot alkotva helyezkednek el az ábrán, különösebb szegmentálódás az ábra alapján nem állapítható meg. Dánia magas oktatási kiadásai nem járnak kiemelkedő eredménnyel a középfokú végzettségűek lakosságon belüli részarányában, a legalacsonyabb értékkel rendelkező Málta és Portugália esetében is inkább átlagos az oktatási kiadások Európai Unión belüli összehasonlításban. Az előzetes várakozással ellentétben azonban az a tény, hogy a kelet-európai új tagállamokban a középfokú végzettségűek aránya kiemelkedően magas, általában meghaladja a nyugat-európai országok értékeit. Ez a tény mindenképpen felhívja a figyelmet a kelet-európai országok oktatási színvonal emelésére irányuló erőfeszítéseire, mely sokszor az országok anyagi teljesítőképességét meghaladó mértékben is érvényesül. Szükséges azonban megvizsgálni a felsőfokú végzettségűek arányának alakulását is, mivel a középfokú végzettségűek arányának mértéke annak is függvénye, milyen mértékben reprezentáltak a felsőfokú végzettségűek a lakosságon belül.

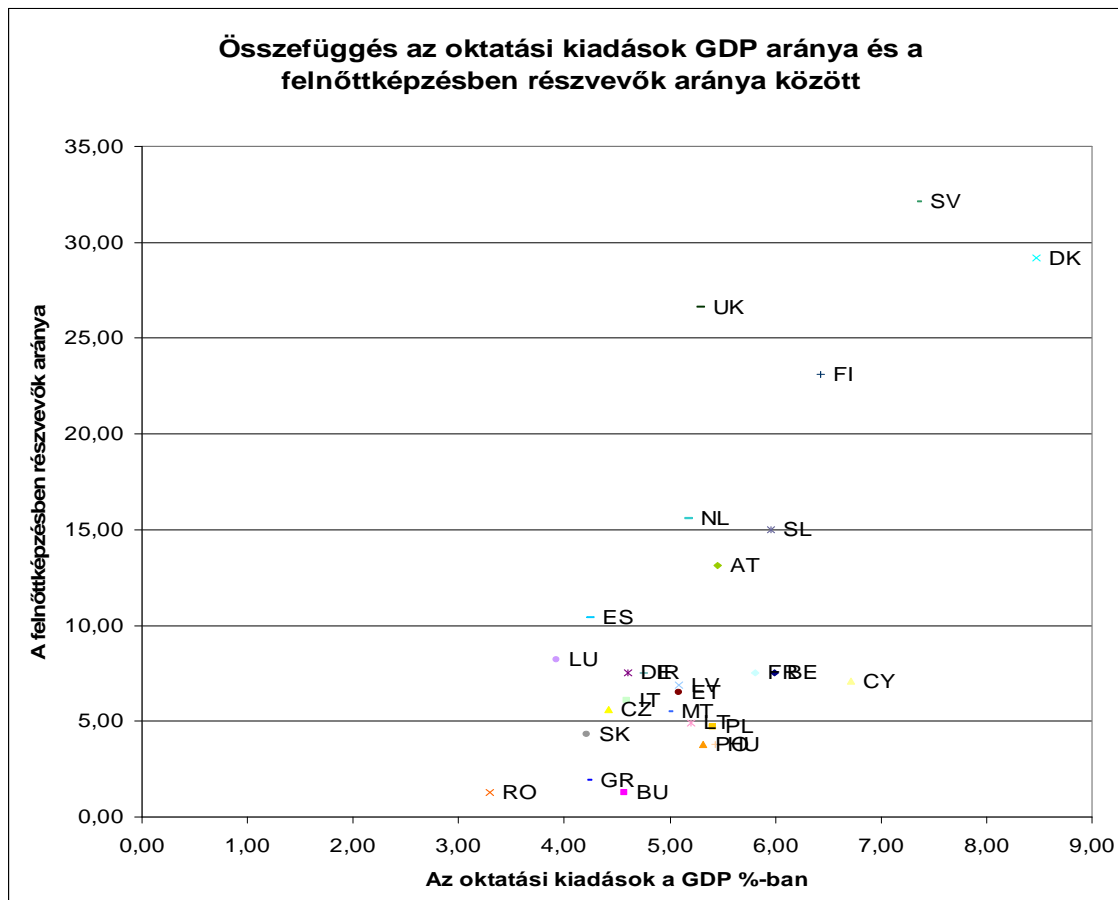


3. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP részaránya és a felsőfokú végzettségűek aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

A 3. számú ábra egyértelműen mutatja, hogy a nyugat- és kelet-európai EU tagállamok között a felsőfokú végzettségűek aránya tekintetében jelentős megosztottság alakult ki. A legmagasabb értékekkel a nyugat-európai államok rendelkeznek, a kelet-európai országok ezen a területen egyértelmű lemaradásban vannak. Ez a lemaradás lényegében független az oktatási kiadások GDP-n belüli részarányától. Ez természetesnek is tekinthető, hiszen egy adott év költségvetési szerkezete rövid távú prioritások függvénye, míg a felsőfokú képzettségek megszerzésére irányuló törekvések sokszor generációkon átívelő célkitűzéseket igényelnek az egyének, családok, s a társadalmak életében. Azonban a nyugat-európai államok sem képeznek homogén csoportot, amennyiben egyes dél-európai országok még a kelet-európai tagállamok által elért értékeket sem érik el. (Portugália, Málta, Olaszország) Spanyolország, Ciprus élmezőnybe kerülése, illetve Görögország átlagos pozíciója e mutató vonatkozásában adott esetben indokolhatja is a gazdasági-társadalmi felzárkózásban elfoglalt kedvező pozícióikat. A nyugat-európai országok e mutató vonatkozásában mutatott kedvező helyzete részben indokolja a középfokú végzettségűek aránya mutató terén tapasztalható

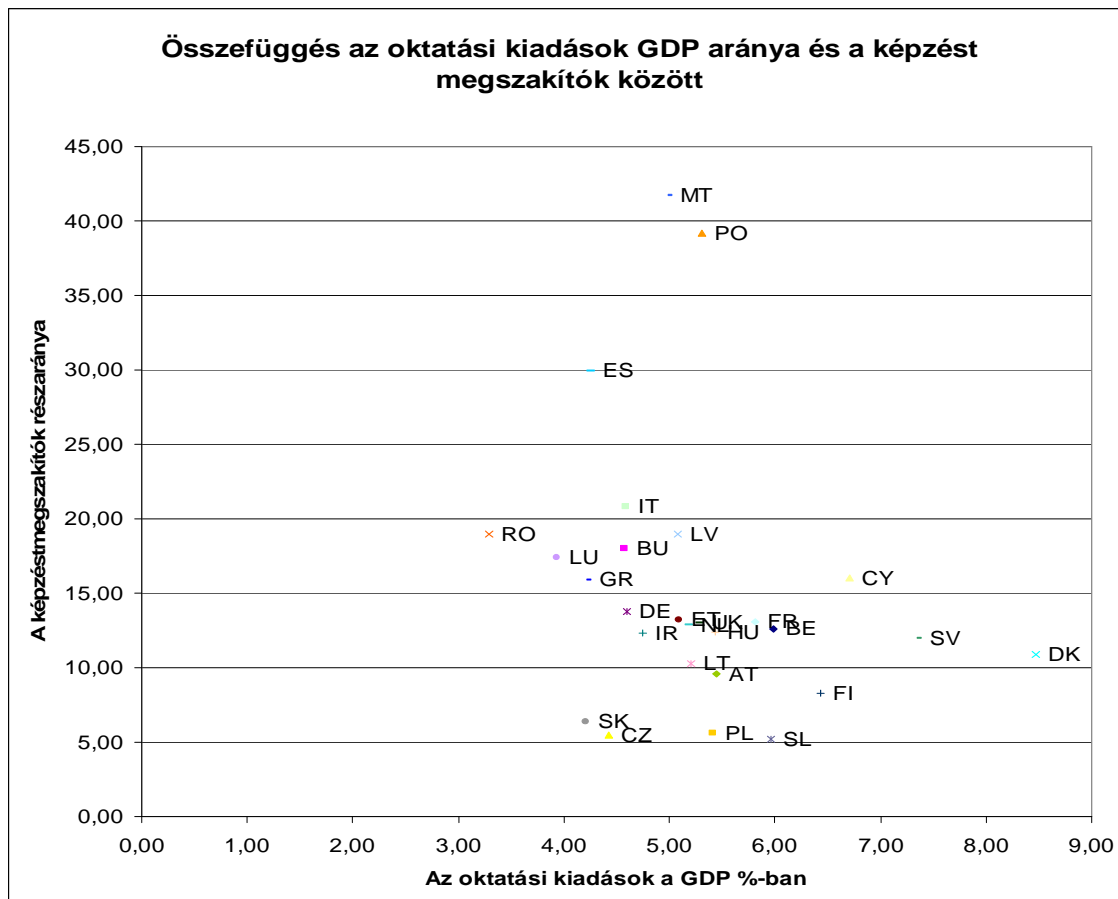
elmaradásukat. A nyugat-európai EU-tagállamok általános képzettségi színvonala, melyet a közép- és felsőfokú végzettségűek lakosságon belüli részaránya alapján értékelhetünk, meghaladhatja a kelet-európai országokét.



4. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP aránya és a felnőttképzésben résztvevők aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

Megállapítható, hogy az élethosszig tanulás gondolata a gyakorlatban inkább csak a fejlett nyugat-európai országok vonatkozásában érvényesül. 10% feletti értékekkel csak a magas fejlettségű régi EU tagállamok rendelkeznek. A társadalmi-gazdasági átalakulás eredményes megvalósításának egyik sikertényezője lehet, hogy Spanyolország szintén a fejlett nyugat-európai országokat megközelítő értékkel rendelkezik ennél a mutatónál, holott az oktatási kiadások GDP-n belüli részaránya mindössze átlagos, 4% feletti értéket ért el. A legkedvezőtlenebb képet Portugália, Görögország, Bulgária mutatja, némiképp erősítve a dél-európai, különösen a balkáni országok transzformálhatóságáról kialakult sztereotípiákat.



5. ábra: Összefüggés az oktatási kiadások GDP részaránya és a képzést megszakítók aránya között

Forrás: Európai Bizottság (2008) alapján saját szerkesztés

Az 5. ábra arra mutat rá, hogy a képzést be nem fejezők, megszakítók aránya az EU-tagállamok vonatkozásában közös probléma. Az oktatási kiadások melletti viszonylag magas költségvetési elkötelezettség országok esetében ez az arány alacsonyabb, ami arra utal, hogy a magas szintű forrásbiztosítás jó hatású az oktatási kudarcok elkerülésére. Svédország, Dánia, Finnország jelenléte ebben a csoportban a skandináv modell eredményességére hívja fel a figyelmet. Az átlagos szintű költségvetési forrásokkal rendelkező országokban viszont az adatok rendkívül komoly szórása figyelhető meg. Málta, Portugália más mutatók kapcsán is negatív szélső értékekkel rendelkezik, ebben az esetben 40% körüli képzést megszakítók számaránya figyelhető meg. Hasonlóan magas (30% körüli) érték figyelhető meg Spanyolország esetében, ahol ez az érték – az egyéb jellemzők pozitív tartományba kerülése mellett – egy felzárkózó társadalom átmeneti nehézségeinek egyik jeleként is értékelhető lehet. Érdekes, hogy a legalacsonyabb értékekkel négy kelet-európai tagállam rendelkezik, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Szlovénia. Mivel mindegyik érintett ország a hagyományosan erős oktatási rendszerrel rendelkező közép-európai térségben található, az

oktatási rendszer stabilizáló hatására is következtethetünk e mutató értékének kedvező alakulása kapcsán. Természetesen az adatok mögött megbúvó tendenciákra vonatkozó állítások, az ezeket alakító tényezők csak további részletes vizsgálat alapján határozhatók meg teljességükben.

Összefoglaló gondolatok

A tanulmányban vizsgált kérdések alapján levonható a következtetés, hogy az Európai Unió jövőbeli versenyképessége alakulása szempontjából meghatározó jelentőségű a humán erőforrások gazdasági-társadalmi célkitűzésekkel összhangban lévő megteremtése és biztosítása. Ennek alapvevő eszköze az általános és szakmai képzés fejlesztése. Tekintettel arra, hogy az oktatáspolitikai kérdései a belátható jövőben nemzetállami hatáskörben maradnak, az európai integrációs feladat ebben a vonatkozásban csak a tagállami törekvések összehangolása és közösségi források segítségével történő támogatása lehet. Az ehhez szükséges európai uniós intézményrendszer adott, s a tevékenység keretében a feladatok felmérése, a cselekvési programok meghatározása megtörtént. Az elért eredményekre vonatkozóan a monitoring folyamatosan történik, a kitűzött feladatokkal teljesítésének értékelése rendszeresen publikálásra kerül. Az „Oktatás és képzés 2010” című tanulmányban publikált adatok alapján megállapítható, hogy a nyugat-európai országok magas színvonalú képzési eredményeit a kelet- és dél-európai országok sok tekintetben megközelítették, de nem tudták meghaladni. Az elmaradás számos tényezőben jelentkezik, de nem vezethető vissza egyetlen tényezőre, különösen nem a tagállamok oktatás melletti költségvetési elkötelezettségére, valamint általános gazdasági fejlettségére, sokkal inkább egyéb tényezőkre, pl. az oktatási rendszer hagyományainak, valamint a társadalomnak a változásokkal szembeni nyitottságának következménye. Így a pénzügyi források mellett a gazdasági társadalmi tényezők széles körében kell pozitív változásokat elindítani, hogy Európa múltban kivívott vezető szerepét az oktatás és képzés segítségével is képesek legyünk fenntartani és erősíteni.

Hivatkozások

Európai Bizottság, (2008): Oktatás és Képzés 2010.

Habók Anita – Szuchy Róbert: A szakképzés helyzete az Európai Unióban, Új Pedagógiai Szemle, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>